

CERÀMICA TROBADA A L'EXCAVACIÓ DE LA VIL·LA ROMANA I EL CASTELL DE CUBELLES, CAMPANYES 1994-1995

**ALBERT LÓPEZ MULLOR
XAVIER FIERRO MACIA
ÀLVAR CAIXAL MATA**

En les anteriors Jornades vam presentar les conclusions de les primeres campanyes d'excavació realitzades a la vil·la romana i al castell de Cubelles. Ara, un cop analitzat amb detall el material que s'hi va trobar, hem fet un resum de les peces més significatives, els "fòssils directors", que daten els diferents horitzons estratigràfics, i que alhora són una mostra interessant de la producció terrissera pròpia d'aquesta àrea i de les importacions, durant un període força ampli: des de l'època romana baix-republicana fins al tercer quart del segle XVII.

CERÀMICA TROBADA A L'EXCAVACIÓ DE LA VIL·LA ROMANA I EL CASTELL DE CUBELLES, CAMPANYES 1994-1995

Les primeres campanyes d'excavació arqueològica a la vil·la romana del castell de Cubelles van tenir lloc el 1994 i el 1995. Aquests treballs, realitzats sota la direcció dels sotasignats, constituïen la primera etapa de la restauració del conjunt, que duu a terme el Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, i van afectar gran part de la planta baixa del cos central de la construcció. També es van fer sondeigs amplis a la crugia de llevant, on és l'entrada principal, i als patis de tramuntana i ponent (fig. 1). El desenvolupament i les conclusions d'aquesta recerca ja van ser recollits en la nostra comunicació a les anteriors Jornades (LÓPEZ MULLOR, CAIXAL, FIERRO, 1995), encara que en una publicació més recent s'hi han afegit alguns detalls (LÓPEZ MULLOR, CAIXAL, FIERRO, en premsa).

Tot i que en aquesta comunicació ens limitem a presentar una mostra representativa de la ceràmica trobada al llarg de l'excavació, cal recordar algunes dades bàsiques de l'evolució del jaciment. Aquestes dades les hem sintetitzat per horitzons, en cadascun dels quals hem enumerat els materials que ens han servit com a fòssils directors, alguns dels quals presentem en les làmines annexes.

Horitzó A: posterior al 125 aC. Correspon a la troballa d'algunes estructures molt escadusseres recolzades en la roca natural de la part

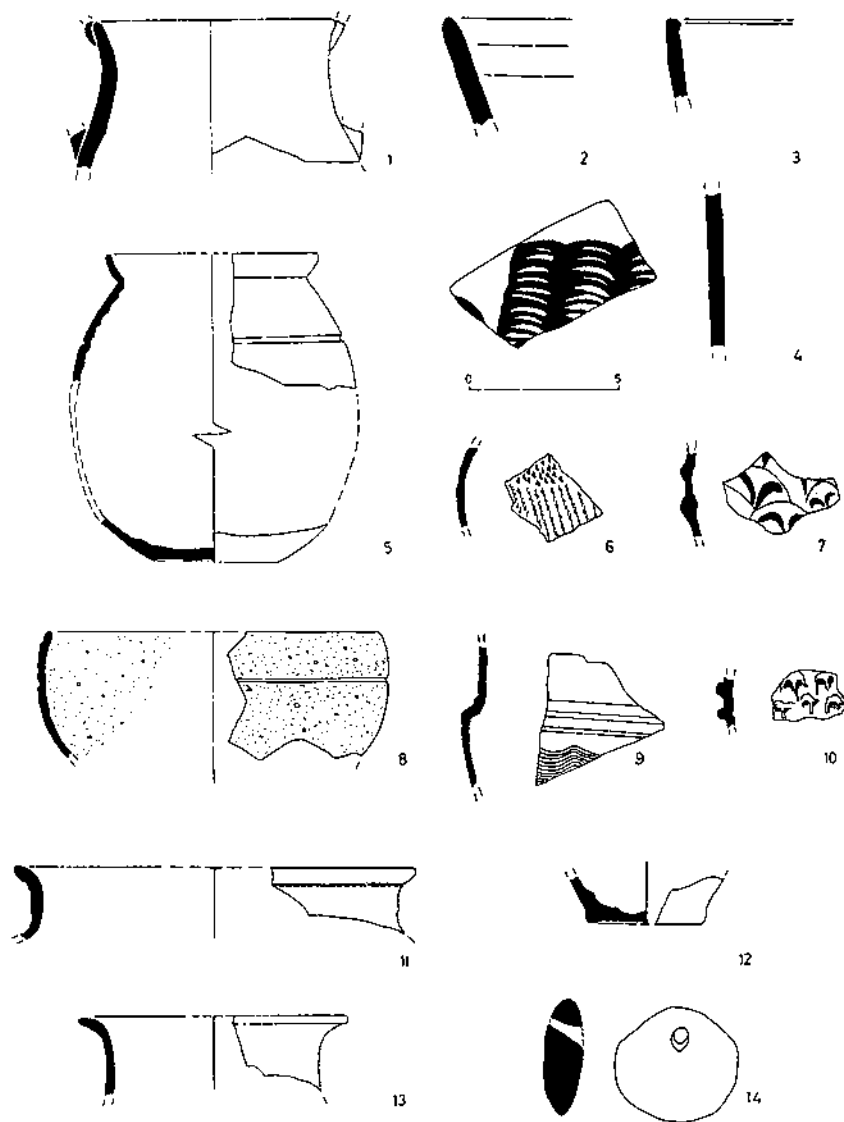
Figura 1.

més alta del turó en què hi ha el nucli antic de Cubelles. Per ara és difícil establir-ne la filiació. Atès que són les restes més antigues trobades per ara en aquest indret, és difícil establir-ne la filiació, tot i que podrien correspondre a una vil·la baix-republicana.

Fòssils directors (F.d.): u.e. 146, ceràmica comuna itàlica Vegas 14/*Novaesium* 18 (làm. I.3).

u.e. 187, campaniana A Lamb. 31/Morel 2950 (làm. I.2), campaniana B Lamb. 10/Morel 3450 (làm. I.1), ceràmica ibèrica pintada, forma Darró 02000 (làm. I.4).

La data absoluta d'aquest context la dóna la campaniana B, que en proporciona el *terminus post quem*. En un futur, potser, podrem situar més bé aquesta primera etapa del jaciment, que, ara per ara, dóna el material típic del comerç republicà de final del segle II i la primera meitat del I aC.

LÀMINA I. Horitzó A. 1. U.E. 187, campaniana B; 2. U.E. 187, campaniana A; 3. U.E. 146, ceràmica comuna itàlica; 4. U.E. 187, ceràmica ibèrica pintada.
Horitzó C. 5, 7-12. U.E. 189, ceràmica de parets fines (pf); 6. U.E. 190, pf.
 13. U.E. 189, ceràmica grisa ibèrica; 14. U.E. 189, pedra calcària.

Horitzó B: època de Tiberi (14-37 dC.). S'ha localitzat a la part més baixa d'un sondeig en què no es va arribar al terreny natural. Sens dubte, s'ha d'associar a una vil·la romana, potser a la *pars urbana*.

F.d.: u.e. 191, parets fines Mayet IIIa i López LV. Sobre la primera, cfr. López Mullor, 1989: 107-109, 75 aC.-10/20 dC. La segona, segurament de *Tarraco*, la vam definir a *ibid.*: 212-213, Tiberi-Neró.

En aquests estrats tan poc potents la troballa més interessant és el conjunt de ceràmica de parets fines, que també tindrem ocasió de veure en tractar de l'horitzó següent. El tipus Mayet IIIa no és gaire significatiu: de filiació itàlica, es manté en el mercat força temps i acompanya tant la ceràmica campaniana com la t.s. itàlica. La nostra forma LV és un cas ben diferent, ja que gairebé sabem del cert que va ser obrada a *Tarraco*, i serveix per mesurar l'abast del comerç del material propi de la ciutat que, de moment, cap al nord, es fa molt esporàdic a partir d'*Illuro*, tot i que, per exemple, aquestes peces arriben a Mallorca amb fluïdesa.

Horitzó C: mitjan segle I. Es caracteritza per l'aixecament d'un mur dins el mateix sector en què es va descobrir l'horitzó anterior.

F.d.: u.e. 190, parets fines Mayet IIIBa (lâm. I.6); u.e. 189, Mayet IIIb (lâm. I.10), López LIV (lâm. I.9) i López LV. Aquestes formes molt probablement es van produir a *Tarraco*, atesos els trets tecnològics i la informació proporcionada amablement per F. Tarrats sobre les dues primeres. Sobre les altres, cfr. López Mullor, 1989: 169-170, 210-213. També data l'horitzó la forma Mayet XLII (lâm. I.7), d'origen bètic, *ibid.*: 198, Claudi-inici Domicià, i la Mayet/López XXXIII-XXXV, de filiació itàlica, *ibid.*: 170, final s. I aC.-Neró.

Tornem a tenir un conjunt de parets fines, amb gairebé totes les formes produïdes a la capital de la Tarraconense. Apareixen, també, però, tipus d'origen itàlic, com ara el Mayet/López XXXIII-XXXV, ja al final del seu període d'exportació cap a Hispània. També hi ha la forma Mayet XLII, d'origen bètic, que en aquest cas és el material més tardà, car sabem que la seva exportació en quantitats apreciables s'inicia en el principat de Claudi. Manquen, a més, les formes Mayet XXXVIIA o XXXVIII, de la mateixa procedència i decorades

amb "fulles d'aigua", que comencen a ser freqüents precisament a partir de mitjan segle I.

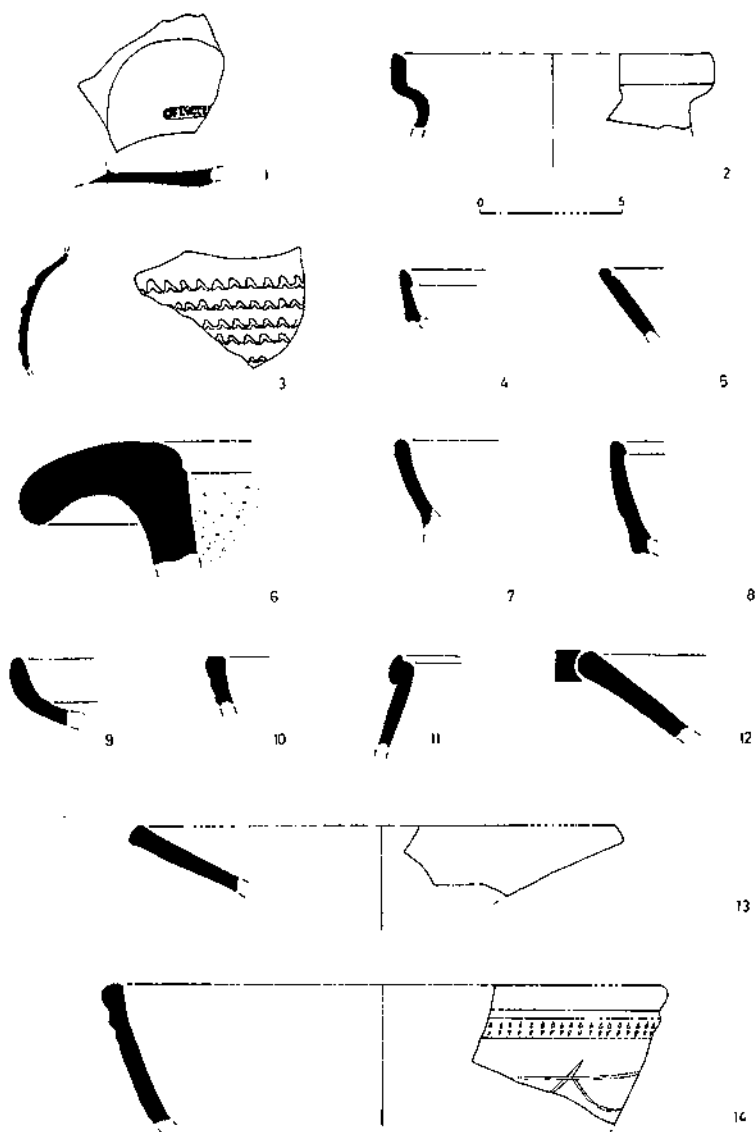
Horitzó D: època de Neró-Vespasià (54-79). Les capes d'aquest moment només es van trobar en un sector del jaciment. Suposen l'amortització del mur esmentat en el paràgraf anterior i l'aportació d'un nombre considerable de terres, per tal de formar una terrassa, al nivell en què després van aparèixer estructures que hem situat a l'horitzó E.

F.d.: u.e. 182, t.s. sud-gàl·lica de la Graufesenque amb marca OF. LUCCE (IVS) (làm. II.1), Neró-Vespasià, Oswald, Pryce, 1920: 82 i 178; Oswald, 1931: n. 168-169, o bé Vespasià-Domicià, Hermet, 1934: 204, fig. 111.82; t.s. sud-gàl·lica de la forma Drag. 15/17 (làm. II.4), Claudi-Vespasià, Oswald, Pryce, 1920: XLIII.35, i Drag. 33 (làm. II.5), Claudi-Domicià, *ibid.*: LI.7; parets fines de les formes Mayet/López XVIII A (làm. II.3), final s. I aC.-inici Flavis, López Mullor, 1989: 142, de Tarraco, i Mayet/López XLII A, 8d, *ibid.*: 198-202, del 40 al 90 dC., intensitat màxima del comerç entre el 40-75/80 dC., procedent de la vall del Guadalquivir.

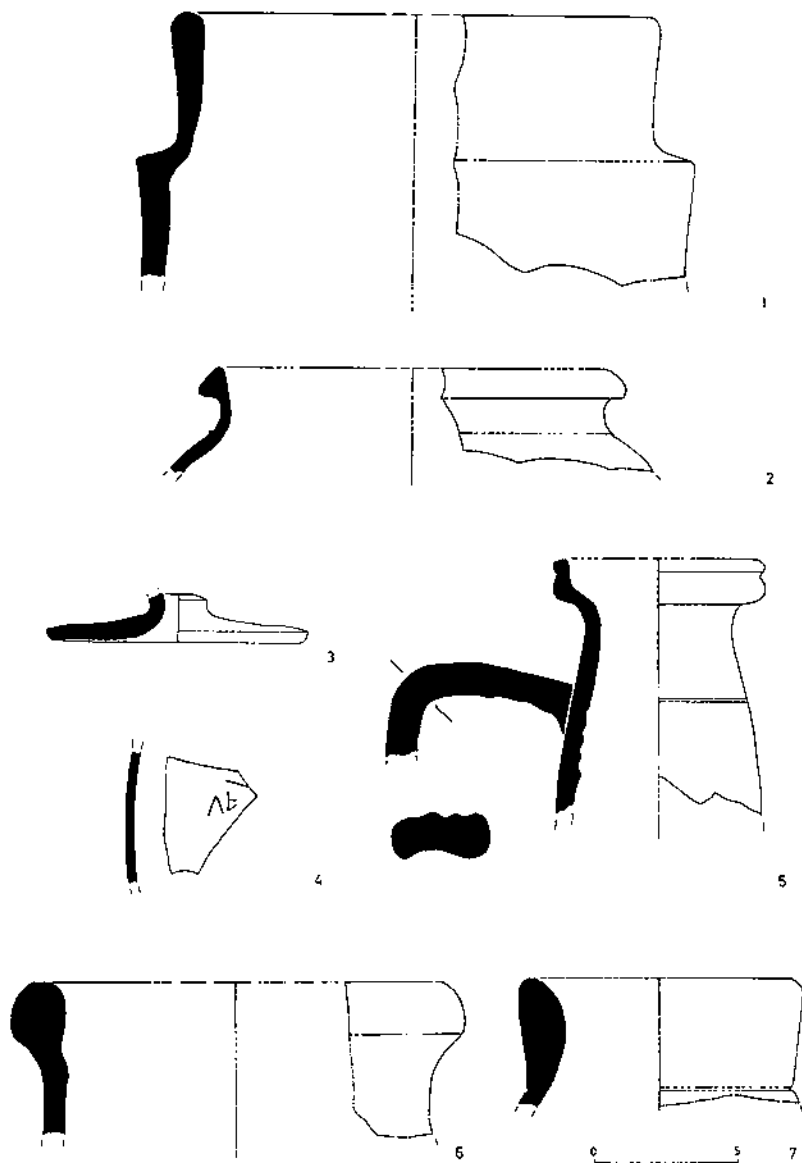
En aquest cas la marca sobre t.s. sud-gàl·lica defineix perfectament el moment en què ens trobem. També ajuden a fer-ho les parets fines, amb l'absència de qualsevol tipus itàlic i la pervivència de les formes de Tarraco (Mayet XVIII A) o de la Bètica (Mayet/López XLII A, 8d). La manca de qualsevol fragment de t.s. clara A indica, igualment, que, a tot estirar, ens trobem a l'època del primer emperador flavi.

Horitzó E: c. 200-210. És el moment de la construcció d'alguns dels elements més importants que han arribat fins a nosaltres, com ara els aljubs situats al soterrani del castell, els quals van associats amb diverses conduccions hidràuliques i paviments d'*opus tessellatum*.

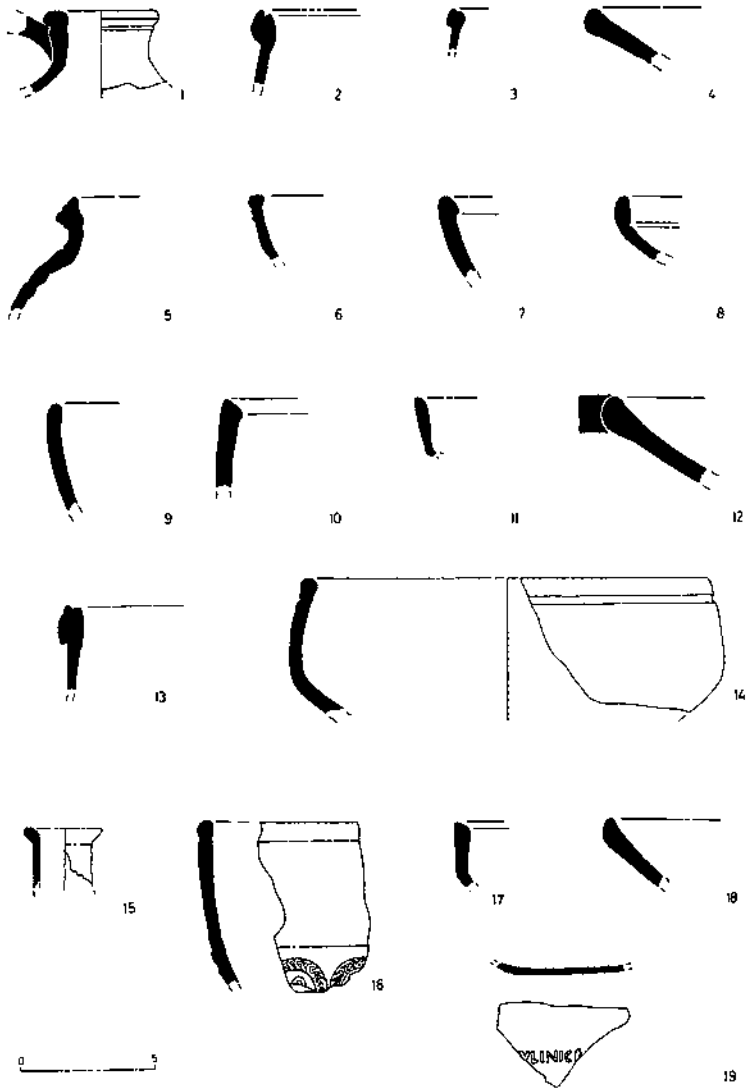
F.d.: u.e. 115, t.s. clara A Lamb. 2a/Hayes 9a, c. 100-c. 200, Carandini, Tortorella, 1981: 27; ceràmica comuna africana Ostia III.324 (làm. II.11), final dels flavis-mitjan segle II dC., *ibid.*: 218; Ostia III.332/Hayes 196.1 (làm. II.12), 100-200, *ibi.*: 212; àmfora Africana 1A/Keay IIIA/Ostia III.262/Ostia V.432-433 (làm. III.6), Keay, 1984: 100-109, 140-180/190-començament s. IV; àmfora Africana 2D/Beltrán 56/Keay VII (làm. III.7), *ibid.*: 121-126, 210/215-mitjan s. IV.

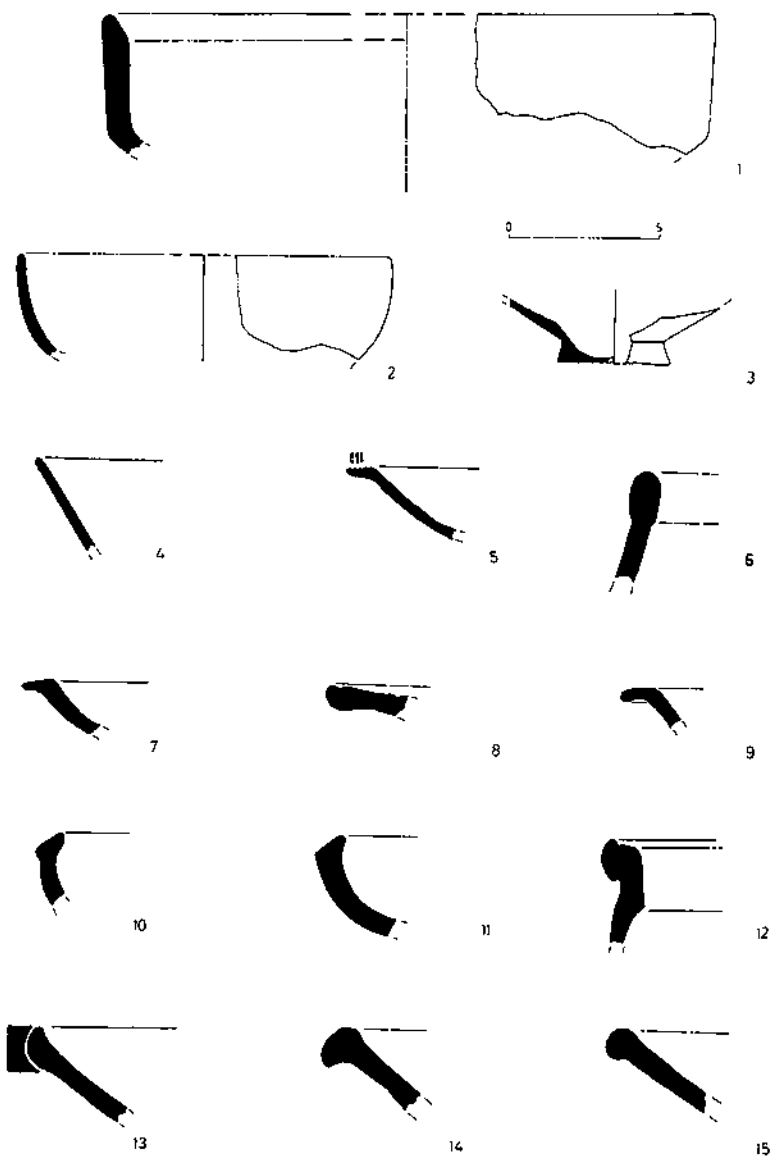
LÀMINA II. Horitzó D. 1, 4-5. U.E. 182, terra sigillata (t.s.) sud-gàl·lica; 2. U.E. 185, ceràmica comuna romana oxidada; 3. U.E. 182, pf.; 6. U.E. 182, ceràmica comuna itàlica. **Horitzó E.** 7-8, 11-13. U.E. 115, ceràmica comuna africana (com. afr.); 9. U.E. 173, campaniana B; 10. U.E. 149, t.s. clara A; 14. U.E. 115, t.s. clara A.

LÀMINA III. Horitzó E. 1. U.E. 115, ceràmica comuna romana (com. rom.);
 2. U.E. 115, ceràmica comuna de Tarraco; 3. U.E. 149, com. rom.; 4. U.E. 174,
 ceràmica ibèrica oxidada; 5. U.E. 123, com. rom.; 6-7. U.E. 174, àmfora.

LAMINA IV. Horitzó F. 1. U.E. 118, com. rom.; 2, 4. U.E. 118, com. afr.; 3, 7. U.E. 116. com. afr.; 5. U.E. 116. ceràmica comuna de Tarraco; 6. U.E. 118, t.s. clara A. **Horitzó G.** 8, 10. U.E. 137, t.s. clara A; 9. U.E. 109, t.s. clara A; 11. U.E. 63, t.s. hispànica; 12, 18. U.E. 137, com. afr.; 13. U.E. 109, com. afr.; 14. U.E. 109, t.s. clara A; 15. U.E. 63, ungüentari; 16. U.E. 109, t.s. hispànica; 17. U.E. 63, t.s. clara A; 19. U.E. 109, llàntia de disc.

LÀMINA V. Horitzó H. 1. U.E. 233, t.s. clara A; 2. U.E. 233, t.s. hispànica;
 3. U.E. 168, t.s. clara A; 4-5. U.E. 233, t.s. clara C; 6. U.E. 81, t.s. lucente.;
 7. U.E. 131, t.s. clara D; 8-10. U.E. 57, t.s. clara D; 11. U.E. 151, t.s. clara D;
 12. U.E. 151, com. afr.; 13-14. U.E. 131, com afr.; 15. U.E. 57, com. afr.

u.e. 149, *t.s.* clara A Lamb. 2a/Hayes 9a (làm. II.10), *vid. supra*.

u.e. 153, *t.s.* clara A Lamb. 3a, 100-200, Carandini, Tortorella, 1981: 32; Lamb. 9a2, 150-200/250, *Ibid.*: 32, 31; comuna africana Ostia III.332/Hayes 196.1, *vid. supra*.

En aquest horitzó l'abundor relativa de material africà ens estalvia un comentari extens. Per tal de definir la data absoluta, hem tingut en compte, sobretot, la presència de la *t.s.* clara A forma Lamb. 9a2, així com dels dos fragments d'àmfora, un dels quals podria datar, com a molt, del segon decenni del segle III. El mosaic aparegut en aquest horitzó, propi del trànsit entre els segles II i III, també ens ha ajudat.

Horitzó F: primer quart del segle III. Es van construir algunes estructures secundàries a l'àrea de les cisternes. Es tracta, sobretot, d'una sèrie de compartimentacions dins l'edifici que servia de superestructura als aljubs, del qual, en alçat, només coneixem vestigis posteriors, corresponents a l'horitzó H.

F.d.: u.e. 116, *t.s.* clara A Lamb. 2a, c. 100-c. 200, Carandini, Tortorella, 1981: 27; ceràmica comuna africana Lamb. 9A, c. 200-c. 400; Lamb. 10A/Hayes 23B (làm. IV.7), c. 200-c. 400, Tortorella, 1981: 215, 217; Ostia III.324 (làm. IV.3), època flàvia tardana-mitjan segle II, Tortorella, 1981: 218.

u.e. 118, *t.s.* clara A Lamb. 2b/Hayes 9b (làm. IV.6), 150-200, *Ibid.*: 32; ceràmica comuna africana Ostia I.18 (làm. IV.4), Tortorella, 1981: 212; Ostia III.267/Hayes 197 (làm. IV.2), 100-400, *Ibid.*: 218.

La distància cronològica entre aquest horitzó, l'anterior i el posterior és mínima. Tot i ser molt clara la sobreposició estratigràfica, el material canvia poc. En aquest cas, però, s'ha de destacar la troballa de la forma Lamb. 9A de ceràmica comuna africana, que es fa abundant a partir del començament del segle III.

Horitzó G: segon quart del segle III. Es caracteritza per diverses reparacions i canvis en els conductes hidràulics.

F.d.: u.e. 63, *t.s.* clara A Lamb. 3b2/Hayes 14C (làm. IV.17), 200-250, Carandini, Tortorella, 1981: 33.

u.e. 94, ceràmica comuna africana Ostia II.302, final segle I-segona meitat segle II; Ostia III.332, 100-200, Tortorella, 1981: 212.

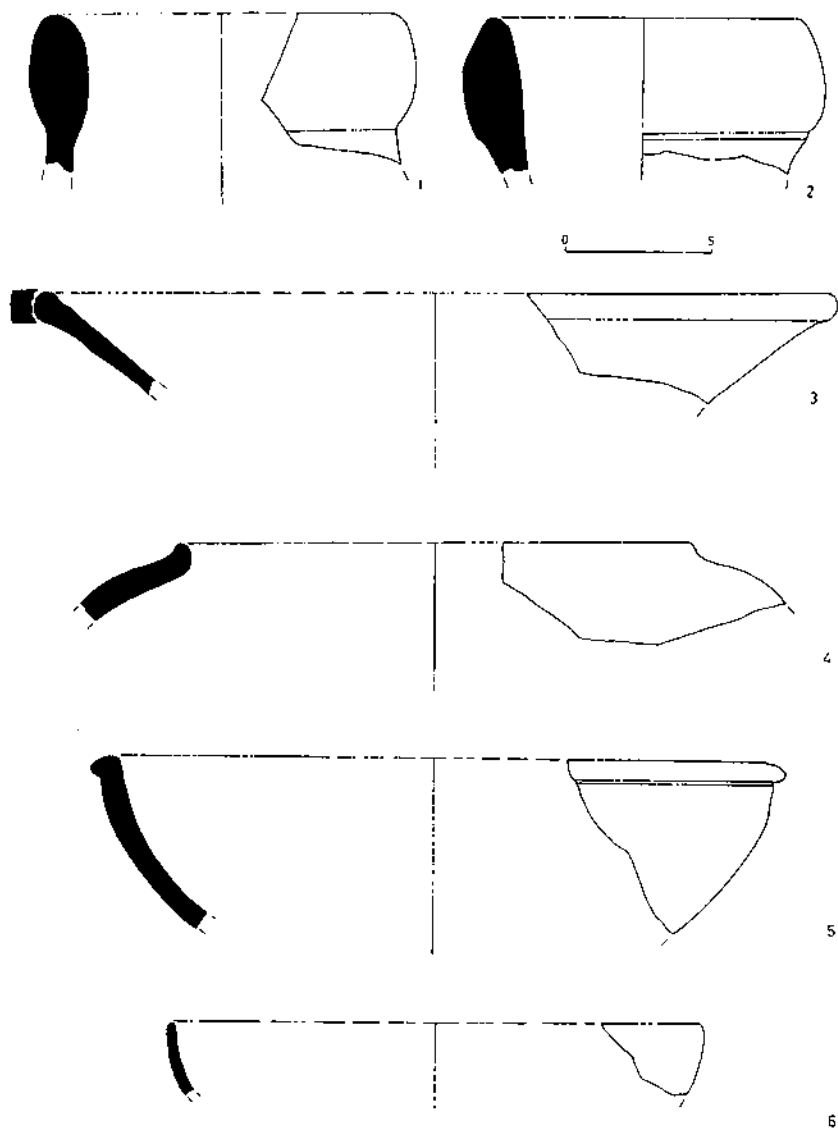
u.e. 109, llàntia de disc probablement Dr. 20 (làm. IV.19), marca (C.I) ULI(VS) NICE (FORVS), s. II, Amaré, 1988: 104, procedeix de la rodalia de Roma; t.s. clara A Lamb. 2a, c. 100-c. 200; Lamb. 2b/Hayes 9B. 16, 20 (làm. IV.14), 150-200, Carandini, Tortorella, 1981: 27; Lamb. 3a/Hayes 14A.1, 4-5 (làm. IV.9), segona meitat s. II-començament III, *ibid.*: 32; Lamb. 3b1/Hayes 14B.8, 200-250, *ibid.*: 27, 32; ceràmica comuna africana Ostia III.267 (làm. IV.13), 100-400, Tortorella, 1981: 219.

u.e. 137, t.s. clara A Lamb. 3b1/Hayes 14B.8 (làm. IV.10), *vid. supra*; Lamb. 9b/Hayes 26 (làm. IV.8), final s. II-primera meitat III, Carandini, Tortorella, 1981: 31; ceràmica comuna africana Ostia I.18 (làm. IV.12), 200-250, Tortorella, 1981: 212; Ostia III.332/Hayes 196.1 (làm. IV.18), Trajà/Adrià-200, *ibid.*: 212.

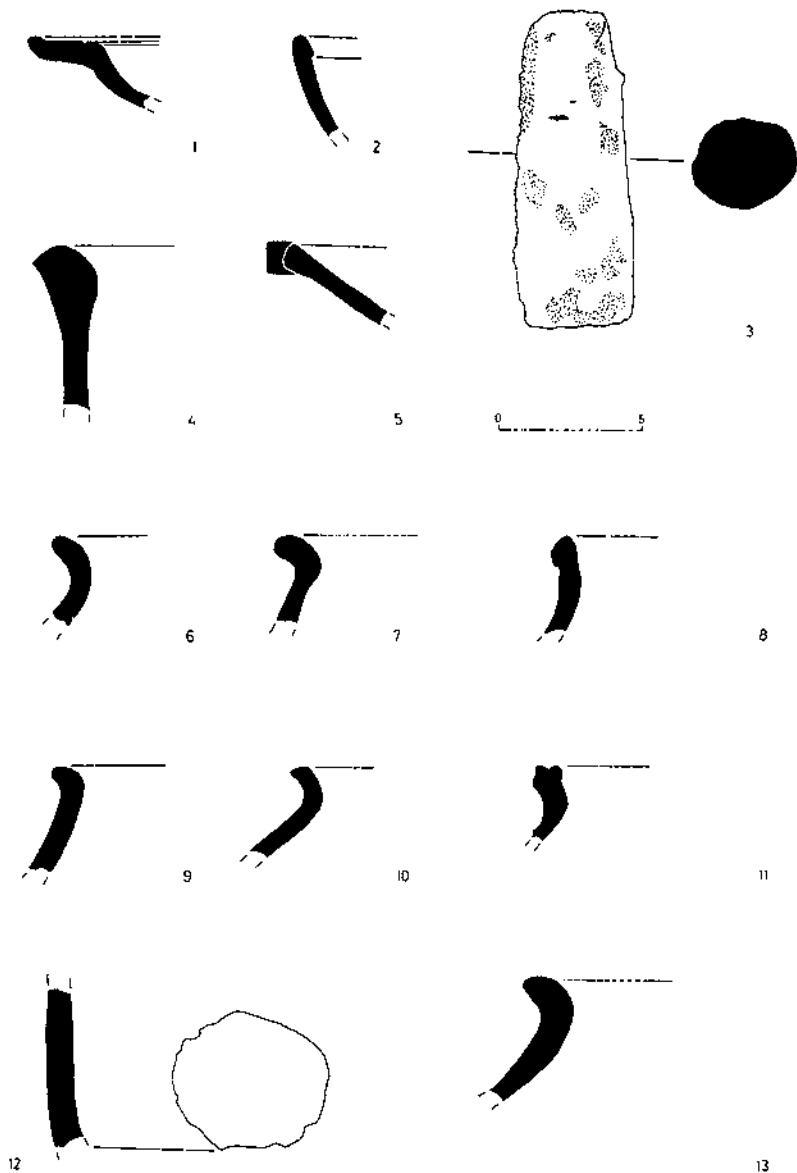
Els tipus Lamb. 3b1/Hayes 14B.8 i Lamb. 3b2/Hayes 14C, trobats en aquest horitzó amb una certa amplitud poden confirmar la data del segon quart del segle III que li assignem. D'altra banda, manca qualsevol fragment de t.s. clara C, que ens podria situar en una època més tardana.

Horitzó H: *terminus post quem* c. 350. Suposa canvis importants a la *pars urbana* de la vil·la, com ara la reestructuració de l'edifici de les cisternes, amb l'anul·lació del conducte hidràulic axial, i sobretot amb l'aixecament dels arcs de mig punt que ens han pervingut en molt bon estat de conservació i que suportarien —com ho fan encara— un pis superior.

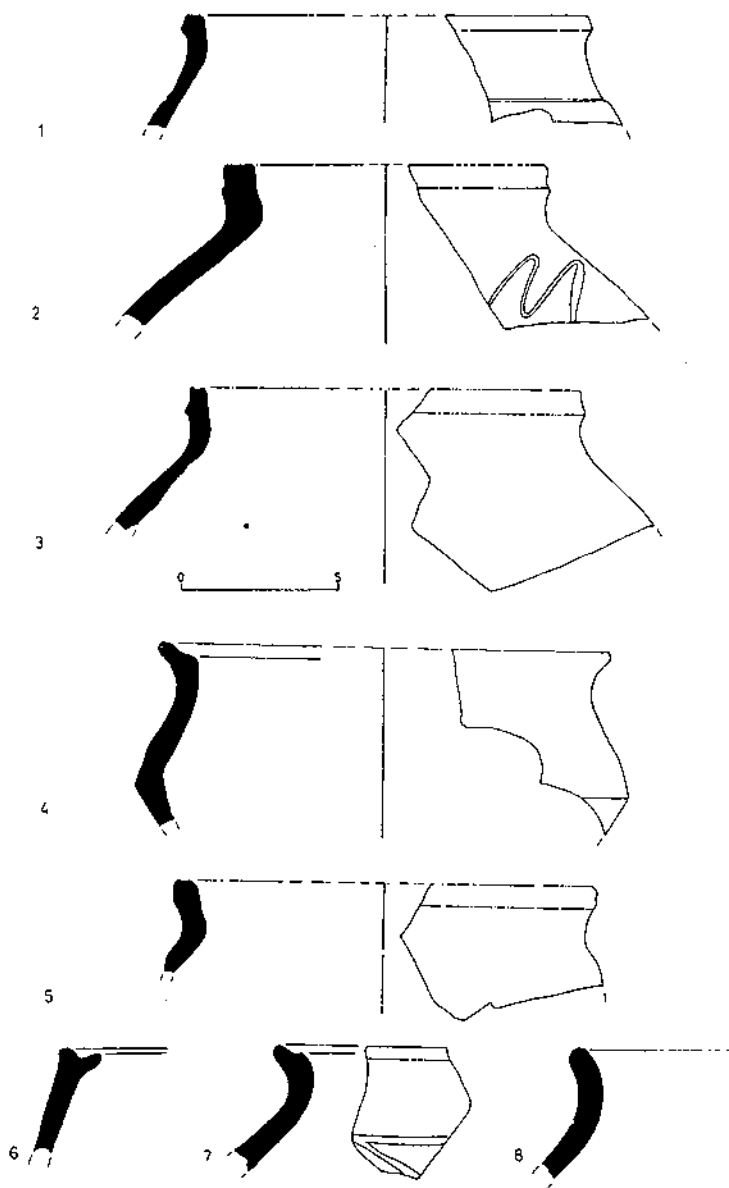
F.d.: u.e. 57, t.s. clara D Lamb. 51, 51A/Hayes 59.9, 16-17 (làm. V.8), 320-400/420, Carandini, Tortorella, 1981: 82; Salomonson D 2a/Hayes 58 B (làm. V.9), 325-350, *ibid.*: 81; Hayes 61.13 (làm. V.10), 325-450, *ibid.*: 83; ceràmica comuna africana Ostia 1.264 (làm. V.15, Severs-s. VI, Tortorella, 1981: 214; Ostia IV.60, 320-440, *ibid.*: 212; àmfora africana Keay V bis (làm. VI.1), 200-450, Keay, 1984: 392; 230-350, Raynaud, Bonifay, 1993: 16. Africana 2 C/Keay VI (làm. VI.2), 230-425, Keay, 1984: 392; 230-350, Raynaud, Bonifay, 1993: 16.

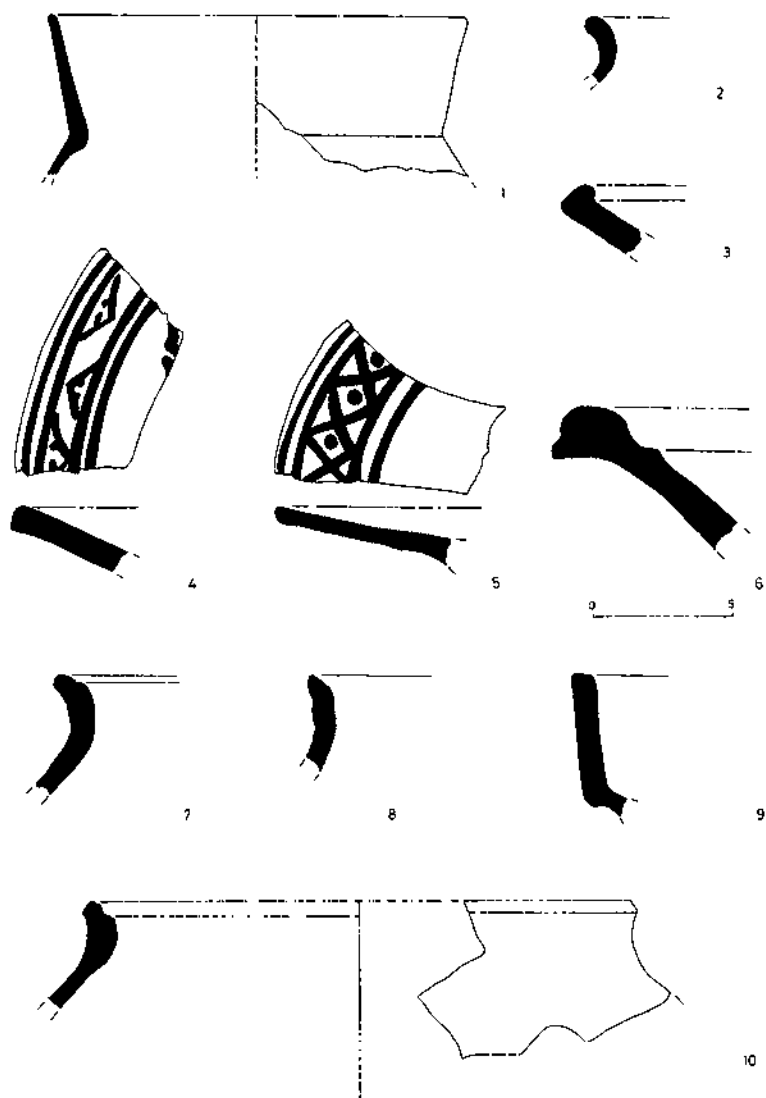
LÀMINA VI. Horitzó H. 1. U.E. 57, àmfora; 2. U.E. 233, àmfora; 3. U.E. 233, com. afr.; 4. U.E. 233, com. rom.; 5. U.E. 233, ceràmica al torn lent; 6. U.E. 233, ceràmica comuna de Tarraco.

LÀMINA VII. Horitzó I. 1. U.E. 158, t.s. clara D; 2. U.E. 56, com. afr.; 3. U.E. 158, plom; 4. U.E. 56, àmfora; 5. U.E. 56, com. afr. **Horitzó K.** 6-10, 12. U.E. 112, ceràmica grisa medieval (grisa med.); 11, 13. U.E. 156, grisa med.

LÀMINA VIII. Horitzó K. 1-2, 4, 6. U.E. 156, grisa med.; 3, 5, 7-8. U.E. 112, grisa med.

LÀMINA IX. Horitzó L. 1. U.E. 92, ceràmica comuna moderna amb vidriat verd intern; 2. U.E. 163, grisa med.; 3. U.E. 92, ceràmica catalana decorada en verd i manganès (verd mang.). **Horitzó M.** 4. U.E. 154, verd mang.; 5. U.E. 165, verd mang.; 6. U.E. 154, ceràmica comuna moderna amb vidriat groc extern i verd intern; 7. U.E. 154, grisa med.; 8. U.E. 165, grisa med.; 9. U.E. 165, ceràmica comuna moderna; 10. U.E. 154, ceràmica moderna reduïda.

u.e. 81, *t.s.* clara D Lamb. 51, 51A/Hayes 59.9, 16-17, 320-400/420, Carandini, Tortorella, 1981: 82; Salomonson D 2a/Hayes 59B, 325-350, *ibid.*: 81; *t.s.* *lucente*, Lamb. 1/3 A (là. V.6), 280-400, Lamboglia, 1963: 170.

u.e. 131, *t.s.* clara D Hayes 32/58 (là. V.7), 200-400, Carandini, Tortorella, 1981: 81; Lamb. 51, 51A, 320-400/420, *vid. supra*; Lamb. 58/Hayes 80B, 360-500, Carandini, Tortorella, 1981: 104; ceràmica comuna africana Ostia I.261 (là. V.14), Antonins-400, Tortorella, 1981: 212.

u.e. 151, *t.s.* clara D Lamb. 54 bis/Hayes 61.21 (là. V.11), 325-450, Carandini, Tortorella, 1981: 83; ceràmica comuna africana Ostia III.267, 100-400, Tortorella, 1981: 218.

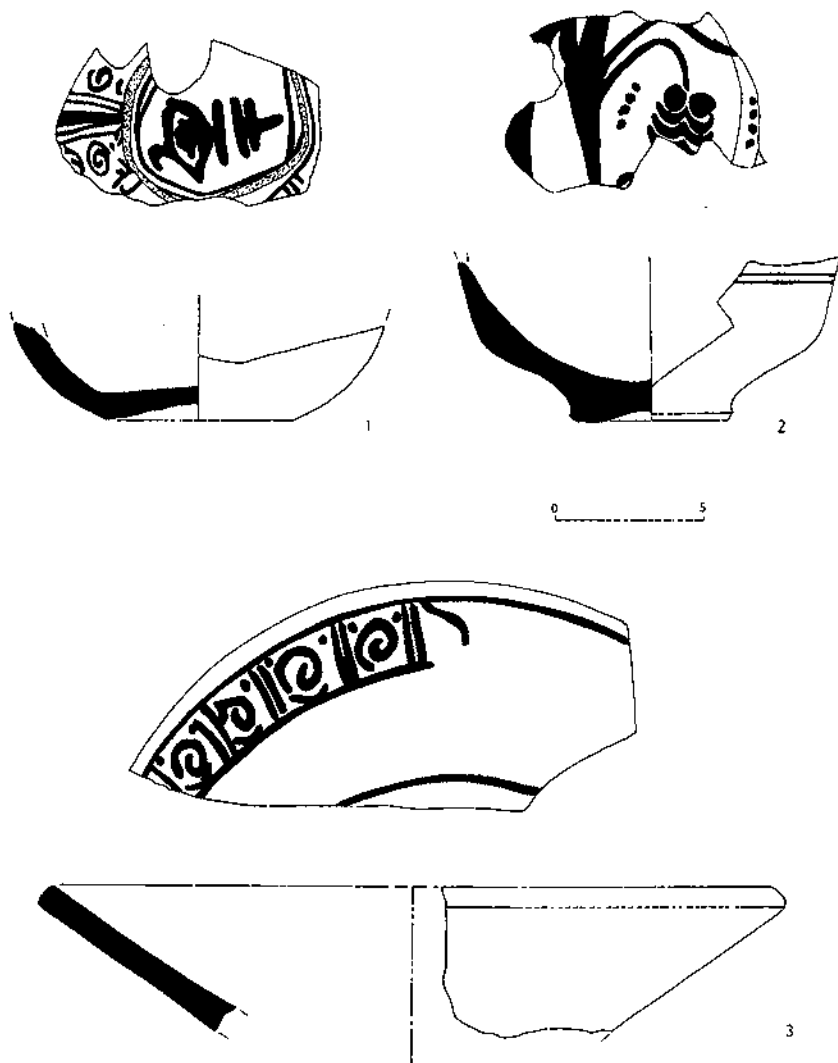
u.e. 233, *t.s.* clara C Lamb. 40/Hayes 50 A.47-54 (là. V.4), 300-360, Carandini, Saguí, 1981: 65; Hayes 57 (là. V.5), 325-400, *ibid.*: 66; ceràmica al torn lent (là. V.5), semblant a 4.2 de Reynolds, 1985: 251-252 i a les formes del taller 1.7 de Fulford, Peacock, 1984: 12-13.

La troballa de nombrosos fragments de *t.s.* clara D ens fa datar aquest context a partir de mitjan segle IV, i de fet hi ha un bon grapat de formes amb cronologies que abracen fins al final de la centúria. El fet, però, que algunes d'aquestes mateixes formes es trobin a l'horitzó següent, en què la ceràmica resulta escassíssima —val a dir-ho—, i que no tinguem cap fragment de *t.s.* gál·lica paleocristiana (DSP) ens fa situar-nos, com a molt, en el tercer quart d'aquesta centúria.

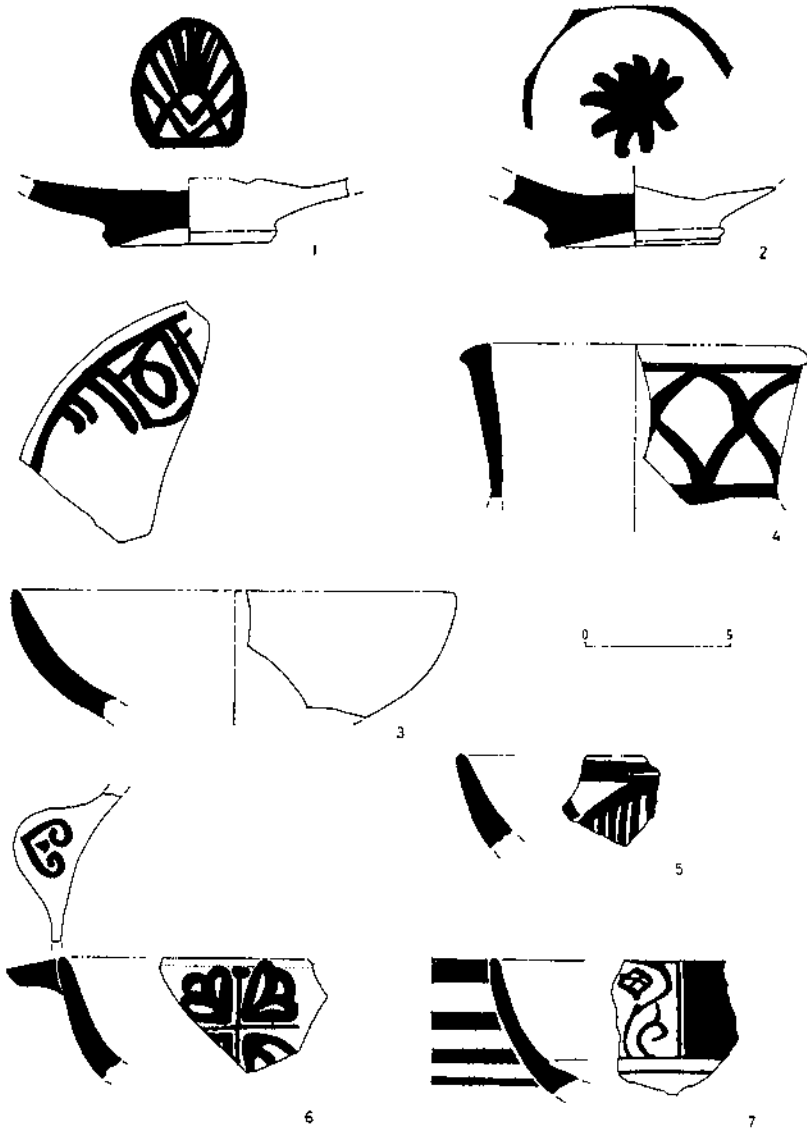
Horitzó I: c. 400. Correspon a la darrera fase edilícia localitzada per ara al jaciment, caracteritzada per petites modificacions en algunes estructures bastides dins l'etapa anterior al pati actual de tramuntana. Obre un període dins el qual es podria haver produït l'abandó de la vil·la, tot i que no s'hi ha trobat cap estrat de destrucció i, com se sap, moltes de les estructures antigues —cisternes, arcs, conductes— han arribat a nosaltres gairebé intactes. Potser per això l'abandó en sentit estricte no va tenir lloc mai.

F.d.: u.e. 56. Àmfora africana. Keay VII (là. VII.4), 210/215-s. VI, Keay, 1984: 392; 280-380, Raynaud, Bonifay, 1993: 16.

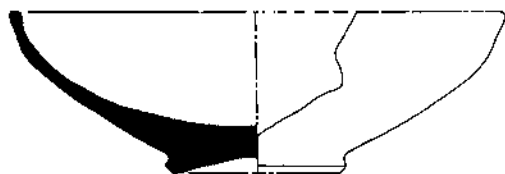
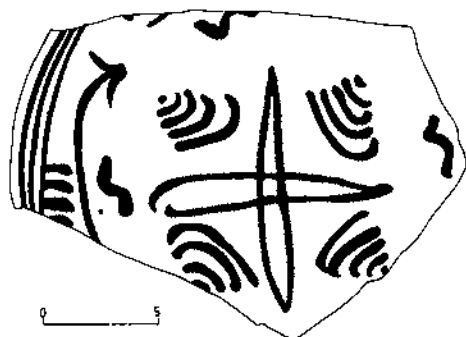
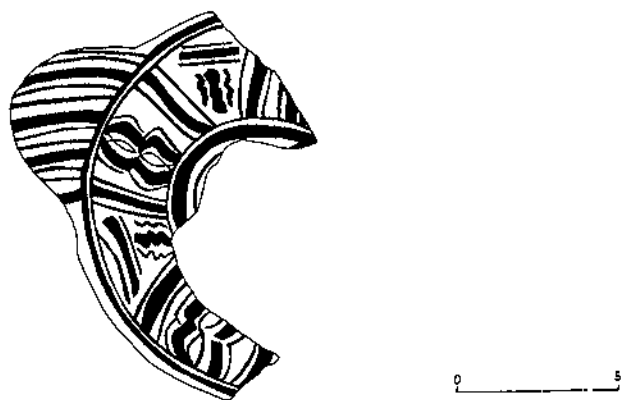
u.e. 158, *t.s.* clara D Lamb. 51, 51A/Hayes 59.9, 16-17 (là. VII.1), 320-400/420, Carandini, Tortorella, 1981: 82.

LAMINA X. Horitzó M. 1. U.E. 154, ceràmica valenciana decorada en reflex i blau; 2. U.E. 154, ceràmica de Manises decorada en reflex; 3. U.E. 154, ceràmica de Barcelona decorada en blau.

LAMINA XI. Horitzó M. 1. U.E. 154, ceràmica valenciana decorada en blau; 2-3. U.E. 154, ceràmica de Barcelona decorada en blau; 4. U.E. 154, ceràmica decorada en blau. **Horitzó N.** 5. U.E. 72, ceràmica de Paterna decorada en blau; 6. U.E. 69, ceràmica de Màlaga decorada en blau; 7. U.E. 72, ceràmica de reflex.

LÀMINA XII. Horitzó N. 1. U.E. 106, ceràmica catalana de reflex;
2. U.E. 106, ceràmica de Barcelona decorada en blau.

Com hem dit, el material no és gens abundant, però la posició dins la seqüència estratigràfica, a sobre de l'horitzó anterior, ens indica una data posterior, potser de final del segle IV o començament del V.

Horitzó J: darrer terç segle X - començament segle XI. El datem a través del primer esment documental del castell, de l'any 1042, o de la primera notícia del terme de Cubelles, del 977, ja que no s'hi ha trobat material. Cal associar-lo a la reutilització dels elements de la vil·la esmentats en el paràgraf anterior i a l'aixecament dels murs perimètrics del cos principal del castell, que presenten aparell d'*opus spicatum*.

Horitzó K: començament del segle XIII. Cal associar-lo a la construcció de la torre del cantó nord-oest del castell que, originalment, era rodona, i no pas semicircular, com ara.

F.d.: ceràmica grisa medieval (làm. VII.6-13, làm. VIII), cfr. López Mullor, Caixal, Fierro, 1996.

El material de Cubelles presenta una forta personalitat, tot i que no és possible de poder fer-hi comparances. No s'han excavat jaciments propers d'aquesta època, i algunes peces d'Olèrdola que coneixem no són semblants. Tanmateix, les nombroses vores de perfil geomètric i, en general, el tipus de pasta apropa aquests productes als de Cabrera d'Anoia, per exemple, que presentem en el nostre article esmentat més amunt, o a un altre material trobat a Lavit, també publicat en el mateix treball, que no procedeix d'aquell centre, segons que han demostrat les anàlisis de pastes. En tots dos casos ens trobem davant de productes que van tenir l'expansió més gran durant els primers decennis del segle XIII.

Horitzó L: segle XV. Es van abocar reblliments als dos extrems de l'àrea excavada, per tal d'amortitzar ruïnes romanes encara a la vista, i potser ampliar el perímetre del castell o de les dependències secundàries.

F.d.: u.e. 92, ceràmica comuna moderna amb vidriat verd intern (làm. IX.1); ceràmica de Barcelona decorada en blau.

En aquest cas, el material trobat és molt escadusser. La presència de ceràmica blava de Barcelona proporciona la data, que concor-

da amb la primera etapa de la producció, ja que, juntament amb alguns fragments de valenciana, és molt més abundant a l'horitzó M, que s'hi sobreposa.

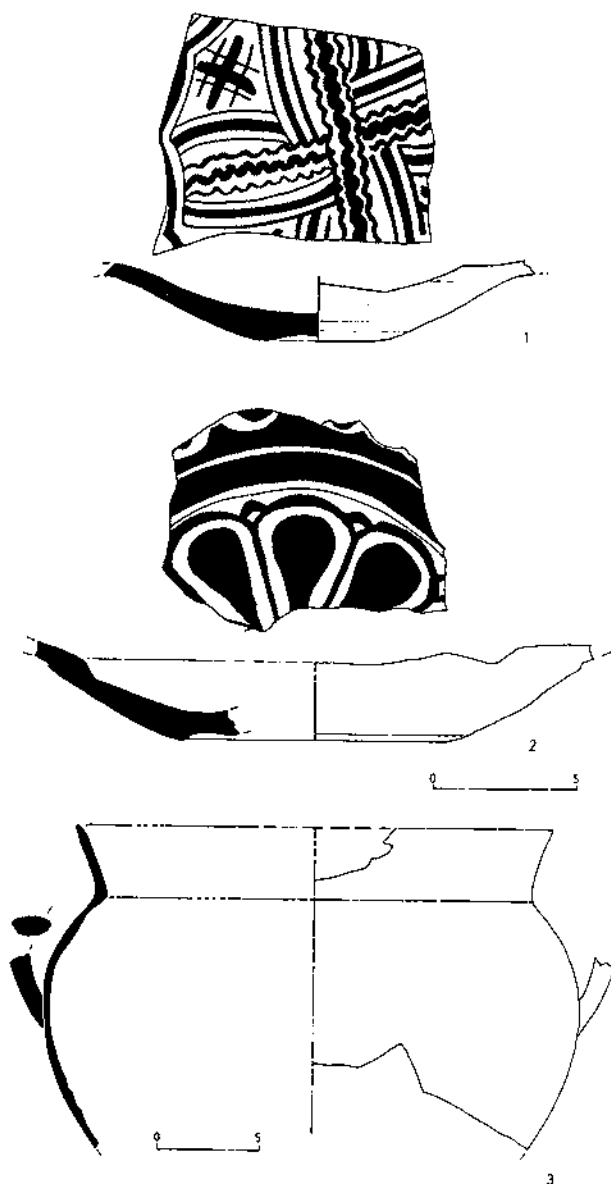
Horitzó M: c. 1500. No es caracteritza per grans canvis. De moment, només s'hi poden associar els fonaments d'una construcció auxiliar situada al nord-oest del conjunt, en un cantó del pati actual de ponent.

F.d.: u.e. 154, ceràmica de Barcelona decorada en blau, plat (làm. X.3), final XIV-final XVI, Parera 1994: 19-21; escudella amb *estrella de radis gruixuts* (làm. XI.2), s. XIV-XVI, *Ibid.*: 24; escudella amb alefes (làm. XI.3), 1400-1450, Telese, 1992: 118; ceràmica valenciana decorada amb reflex daurat i blau, escudella (làm. X.1); ceràmica de Manises amb decoració de reflex metàl·lic, escudella amb *fulles de falguera* (làm. X.2), 1425-1450, Martínez Caviro, 1982: 139; ceràmica valenciana decorada en blau, escudella, (làm. XI.1), Barrachina, 1983: fig. 43, *taq* 1448.

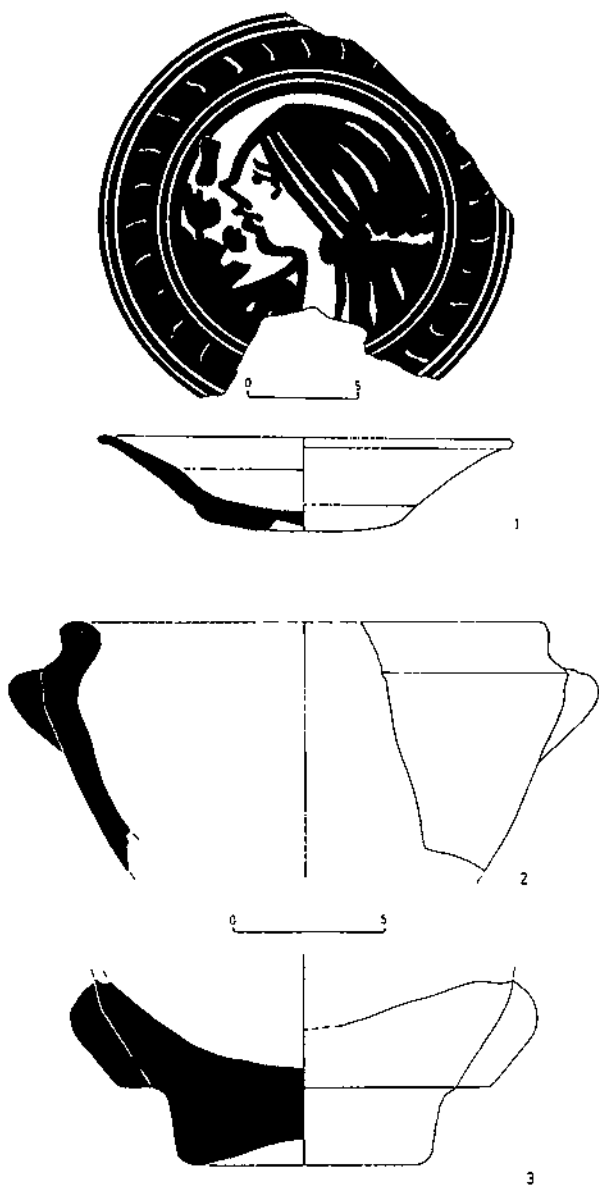
u.e. 165, ceràmica comuna moderna amb vidriat groc extern i verd intern, gibrell (làm. IX.6); ceràmica comuna moderna, escudella (làm. IX.9)

Es tracta d'un conjunt en què apareix la producció típica de Barcelona decorada amb blau, acompanyada encara d'un grapat de peces de València, algunes de cap a mitjan segle XIV. Tampoc no hi ha material típic del segle XVI avançat, com ara la ceràmica catalana de reflex metàl·lic. Tot plegat ens fa proposar la data de cap al 1500 que, ara per ara, només pot ser indicativa.

Horitzó N: 1673-1675. En aquell període el castell va adoptar gairebé l'aspecte actual a conseqüència de les nombroses obres que s'hi van dur a terme, sota la direcció del tracista fra Josep de la Concepció, autor, entre altres obres importants, del campanar de l'església de Vilanova i la Geltrú. Posseïm documentació escrita molt abundant sobre aquestes obres, que permet datar-les amb molta precisió. A més, la data situada a la façana principal del castell (1675) es complementa amb d'altres dues aparegudes a rajols de les golfes. La primera, del mateix any, pertany a la crugia oriental de l'edifici, afegida llavors, i la segona, de l'any anterior, es va trobar al cos central.

LAMINA XIII. Horitzó N. 1. U.E. 106, ceràmica catalana de reflex; 2. U.E. 106, ceràmica de Manises decorada en blau; 3. U.E. 106, ceràmica comuna moderna amb vidriat marró intern.

LÀMINA XIV. Horitzó N. 1. U.E. 41, ceràmica blava catalana de la ditada; 2. U.E. 72, ceràmica comuna baix-medieval amb vidriat verd; 3. U.E. 106, id. anterior.

u.e. 41, ceràmica blava catalana de la *ditada*, plat (làm. XIV.1), 1620-1670, Telese, 1991: 131.

u.e. 69, ceràmica de Màlaga decorada en blau (làm. XI.6), s. XV, Puertas, 1992: t. D 16.

F.d.: u.e. 72, ceràmica blava de Paterna (làm. XI.5), Barrachina, 1983: fig. 40, *taq* 1448; ceràmica de reflex metàl·lic, escudella (làm. XI.7); ceràmica catalana de reflex metàl·lic amb decoració de pinzell-pinta, transició del segle XVI al XVII.

u.e. 106, ceràmica catalana de reflex metàl·lic, escudella decorada amb *pinzell-pinta* radial, darrer quart s. XVI-primers decennis XVII, Parera, 1994: 58; escudella decorada amb *pinzell-pinta* amb motiu cruciforme (làm. XIII.1), s. XVI-tercer quart XVII, *ibid.*: 57; ceràmica de Manises decorada en blau, plat (làm. XIII.2); ceràmica comuna moderna amb vidriat marró intern, olla (làm. XIII.3), paral·lel a Barcelona, Caixal, Fierro, López Mullor, 1991: 16-19.

El material concorda força bé amb la data de les obres, tot i que la majoria del conjunt, de peces ja amortitzades en el moment de dipositar-les als estrats corresponents, resulta uns decennis anteriors. La peça de *la ditada*, però, és ben significativa.

Els horitzons O i P són, respectivament, del darrer quart del segle XVII i del segle XVIII, i signifiquen petites reformes en el castell o en les dependències secundàries. **L'horitzó Q**, del c. 1918, té el mateix caire, i assenyala diversos canvis al pati nord. Finalment, dins **l'horitzó R**, del segon quart del nostre segle, cal situar els darrers canvis esdevinguts al jaciment, com ara el rebliment del pou del pati nord o el paviment del vestíbul.

Bibliografia

AMARÉ, M. T. *Lucernas romanas en Aragón*. Zaragoza, 1988:

CAIXAL, À.; FIERRO, X.; LÓPEZ MULLOR, A. "Resultats de l'excavació arqueològica en la galeria alta del pati Manning de l'antiga Casa de Caritat (Barcelona)". *Actuacions en el patrimoni edificat medieval i modern (segles X al XVIII)*, Quaderns Científics i Tècnics, 3, Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona. Barcelona: 16-19, 1991.

- CARANDINI, A.; SAGUI, L. "Ceramica africana. Terra Sigillata: Vasi. Vasi non decorati o decorati a stampo. Produzione C". *Atlante delle forme ceramiche, I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (medio e tardo impero)*. Roma: 52-58, 1981.
- CARANDINI, A.; TORTORELLA, S. "Ceramica africana. Terra Sigillata: Vasi. Vasi non decorati o decorati a stampo. Produzione A". *Atlante delle forme ceramiche, I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (medio e tardo impero)*. Roma: 19-52, 1981.
- CARANDINI, A.; TORTORELLA, S. "Ceramica africana. Terra Sigillata: Vasi. Vasi non decorati o decorati a stampo. Produzione D". *Atlante delle forme ceramiche, I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (medio e tardo impero)*. Roma: 78-116, 1981.
- FULFORD, M.G.; PEACOCK, D.P.S. "The Avenue du President Habib Bourguiba, Salamambo: The Pottery and other ceramic objects from the site". *Excavations at Carthage: The British Mission*. Sheffield, 1984.
- HERMET, F. *La Grauffesenque. I. Vases sigillés. II. Graffites*. Paris, 1934.
- KEAY, S. *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A Typology and Economic Study: The Catalan Evidence*. BAR, 196, 1984.
- LAMBOGLIA, N. "Nuove osservazioni sulla 'terra sigillata chiara', II". *Rivista di Studi Liguri* (Bordighera), XXIX: 145-212, 1963.
- LÓPEZ MULLOR, A. *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*. Barcelona, 1989.
- LÓPEZ MULLOR, A.; FIERRO, X. "Materials per a una classificació de la ceràmica ibèrica al torn produïda a Darrò (Vilanova i la Geltrú)". *Miscel·lània Penedesenca*, XVI. Sant Sadurn d'Anoia: 7-96, 1993.
- LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.; FIERRO, X. "Cronologia i difusió d'un grup de ceràmica grisa/oxidada medieval trobat a les comarques de Barcelona (segles IX-XIV). *Taula rodona: Ceràmica medieval catalana, segles IX-XIV*. Barcelona 1994, Quaderns Científics i Tècnics, 9, Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. Barcelona, 1996.
- LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.; FIERRO, X. "La primera campanya d'excavació a la vil·la romana i al castell de Cubelles". *7enes Jornades d'Estudis Penedesencs. Sant Sadurn d'Anoia 1994 (Miscel·lània Penedesenca, XX, fasc. II, el Penedès)*: 101-140, 1995.
- LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, À.; FIERRO, X., en premsa. "Un nou jaciment a l'ager de Tarraco: la vil·la romana del castell de Cubelles". *Homenatge al Dr. Pere de Palol*. Girona 1995.
- MARTÍNEZ CAVIRO, B. *La loza dorada*. Madrid, 1982.

- MONREAL, L.; BARRACHINA, J. *El Castell de Llinars del Vallès. Un casal noble a la Catalunya del segle XV*. Barcelona, 1983.
- OSWALD, F. *Index of Potter Stamps on Terra Sigillata (Samian Ware)*. Margidum, 1931.
- OSWALD, F.; PRYCE, T. *An Introduction to the Study of Terra Sigillata*. Londres, 1920.
- PARERA, M. *La ceràmica baix-medieval i moderna procedent de la Torre del Baró, Viladecans (Baix Llobregat)*. Universitat de Barcelona, tesi de llicenciatura (inèdit), 1994.
- PUEHTAS, R. "Málaga". *Mediterraneum. Cerámica medieval en España e Italia*. Viterbo: 121-151, 1992.
- RAYNAUD, C.; BONIFAY, M. "Amphores Africaines". *Dicocer. Dictionnaires des céramiques antiques (VIIème s. av. n. è. - VIIème s. de n. è) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)*. Lattara (Lattes): 15-22, 1993.
- REYNOLDS, P. "Cerámica tardoromana modelada a mano de carácter local, regional y de importación en la provincia de Alicante". *Lucentum (Alicante)*, IV: 245-267, 1985.
- TELESE, A. "Cataluña". *Mediterraneum. Cerámica medieval en España e Italia*. Viterbo: 91-119, 1992.
- TORTORELLA, S. "Ceramica africana. Ceramica da cucina". *Atlante delle forme ceramiche, I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (medio e tardo impero)*. Roma: 208-224, 1981.